

KOMISE PRO ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ AKADEMIE VĚD ČR

Akademie věd ČR, Národní 3, 110 00 Praha 1

Stanovisko Komise pro životní prostředí Akademie věd ČR k problematice tzv. „územních ekologických limitů těžby“ v Severočeské hnědouhelné pánvi (SHP)

Stanovisko bylo projednáno a schváleno na schůzi KŽP AV ČR v Praze 3. 3. 2010.

Tzv. „Územní ekologické limity těžby v SHP“ byly vyhlášeny usnesením vlády ČR č. 444 v roce 1991 jako povrchovou těžbou nepřekročitelné linie chránící zbytky osídlení, památek, přírody, krajiny, dopravní a technické infrastruktury a obyvatel pánevních okresů tehdejšího Severočeského kraje před pokračováním několik desítek let trávající bezprecedentní devastace povrchovou těžbou uhlí a jejími důsledky na lidské zdraví a krajinné ekosystémy, včetně lesů Krušných hor.

Vláda v usnesení uložila vrátit se k tomuto tématu do roku 2005 znovu v souvislosti s přípravou Státní energetické koncepce, připravované Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR v letech 2003–2004. Učinila tak s předpokladem, že oněch zhruba 14 let umožní jednak zahladit rekultivacemi krajiny a regenerací sídel nejhorší jizvy způsobené těžbou, jednak že se mezitím česká legislativa a správní praxe pro řešení podobných střetů zájmů a respekt k soukromému majetku dostanou na evropské standardy a také technologická úroveň těžby, energetiky a racionalita využití energií v průmyslu, zemědělství se i u drobných spotřebitelů za ta léta dostanou na úroveň, která dovolí šetrnější přístup těžby i využití uhlí s ohledem na krajinu i osídlení.

Protože se tyto optimistické předpoklady do roku 2003 nesplnily, vydalo MŽP ČR na přelomu let 2003–2004 k připravenému znění Státní energetické koncepce MPO ČR, která prosazovala prolomení územních ekologických limitů těžby na Velkodole Čs. armády, spojené s likvidací Černic a Horního Jiřetína, již před rokem 2020, záporné stanovisko o vlivech na životní prostředí (SEA) a vláda ČR schválila koncepci v modifikované podobě bez prolomení těchto limitů před rokem 2030.

V současnosti se toto téma znovu otevírá v souvislostech s úvahami o řešení hospodářské krize, o konkurenceschopnosti a energetické bezpečnosti hospodářství ČR, rostoucí nezaměstnanosti, aniž byl uplynulý čas od vyhlášení limitů využit pro výraznější změnu orientace našeho hospodářství od těžby a vývozu surovin a energie, a tudíž i životního prostředí, od těžkého hutního, chemického a strojírenského průmyslu k sofistikovanějším výrobám s větším množstvím zhodnocení vstupů, vyšším podílem lidského umu a práce.

K úvahám o nutném prolomení limitů vedou paradoxně i zjednodušené interpretace závěrů tzv. „Pačesovy komise“ k dalšímu zaměření české ekonomiky a energetiky, tedy práce, na které se spolupodílela i pracoviště AV ČR.

Za této situace považuje Komise životního prostředí Akademie věd ČR (KŽP AV ČR) za důležité, aby připomněla občanům a rozhodovacím místům nejen v dotčených obcích, v Ústeckém kraji, ale i v ústředních orgánech státní správy některé další důležité okolnosti a souvislosti, které s rozhodováním o zachování nebo prolomení územních ekologických limitů těžby souvisejí, jsou neméně důležité, a nelze je proto ignorovat:

1. Hygienicko-epidemiologické práce a výzkumná porovnání s oblastmi nenarušeného životního prostředí v ČR, prováděné od počátku 90. let minulého století v SHP, dodnes prokázaly, že **znečištění ovzduší, vody a půdy v SHP spolu s narušenou sociální skladbou, vnuceným způsobem života životosprávy, stresem a nedostatky v příležitostech k regeneraci sil vedly u obyvatel SHP nejen k výrazně zvýšené nemocnosti, vyšší úmrtnosti, ke sníženému věku dožití, zpomalenému vývoji dětí a k dalším negativním důsledkům pro tehdejší populaci postiženého území, ale poznamenaly i jejich genetickou výbavu a ovlivňují negativně i potomky postižených obyvatel dalších generací.** Povrchová těžba uhlí s jejími ohni, zápary, prašností a hlukem jsou spolu s energetikou a chemickým průmyslem na ně navazujícími dodnes hlavním zdrojem znečištění ovzduší, půdy i vod. Toto znečištění po výrazném, ale přechodném poklesu v 90. letech po odsíření elektráren a dalších velkých zdrojů znečištění ovzduší začíná stagnovat a někde znovu růst. Hrozí nebezpečí, že pokud bude zátěž území a jeho obyvatel pokračovat, tyto charakteristiky se nejen nezlepší, ale mohou se ještě zhoršovat synergickým a kumulativním působením.
2. Podobně i kontaminace půdy v celé SHP a v blízkém okolí, především v Krušných horách, způsobují i po letech obtíže s obnovou lesních porostů a jsou příčinou opakovaných neúspěchů u pokusů o reintrodukcii původních dřevin, rostlinných i živočišných druhů, dříve zde hojných. Také zde lze očekávat zlepšování až po desítkách let a jen za předpokladu, že zátěž již nebude pokračovat.
3. Je prokázáno, že těžba pod úpatím Krušných hor až po výchoz sloje, odlehčující patu jejich svahů na delším úseku, představuje geologicko-stabilitní a bezpečnostní riziko. To ohrožuje důlní provoz, těžební mechanismy i pracovníky lomů, ekosystém bučin na těchto svazích, které tvoří zejména po rozvratu smrčín ve vyšších polohách hor důležitou a nenahraditelnou součást územního systému ekologické stability tamní krajiny. Rovněž nutnost odvedení vod stékajících z hor mimo těžební jámy mění odtokové poměry do té míry, že hrozí místní nedostatek vody v některých oblastech podhůří.
4. Ve vztahu ke globálním souvislostem změn klimatu a k celosvětové snaze omezit emise CO₂, k ekonomickému profilu kraje a nezaměstnanosti je další orientace jen na těžbu uhlí jako vyčerpateľného zdroje energie či chemické suroviny nesprávná. **V dalších desetiletích přijde nutně další útlum uhelné energetiky a uhlí získá ve stále větší míře charakter cenné chemické suroviny pro inteligentnější využití než masivní pálení s nízkou účinností a vývoz elektřiny a tím i životního prostředí kraje do zahraničí.** Zachování zásob uhlí za liniemi územních ekologických limitů pro další generace je nanejvýš žádoucí.

5. Z tohoto pohledu KŽP AV ČR nepovažuje za systémově správné a logické trvat na úplném odpisu zásob uhlí za těmito územními limity, ale doporučuje jejich převod ze zásob bilančních do zásob nebilančních, a to z důvodů převahy jiného veřejného zájmu, než je jejich okamžité vydobytí a využití jen jako paliva. Orgány veřejné správy by naopak měly podporovat jako protikrizové opatření vznik nových pracovních míst v jiných oborech podnikání, které v budoucnu místa v doznívající těžbě postupně nahradí a vytvoří onen žádoucí nový, dlouhodobě udržitelný ekonomický profil kraje bez negativních vlivů na životní prostředí.
6. K tomu je nutno přispět mimo jiné i výraznou modernizací zdrojů a soustav zásobování teplem pro obytnou a občanskou sféru, která je na rozdíl od elektroenergetiky výrazně zaostalá, poruchová, vykazuje obrovské ztráty v rozvodech a v místech konečného užití. Je při tom třeba využít kromě vlastních prostředků majitelů a správců i podpor z veřejných zdrojů včetně fondů EU, neboť jde o svrchovaně veřejný zájem.
7. Kromě stránky materiální je třeba vzít v potaz i dlouhodobé synergické a kumulativní negativní působení zhoršeného životního prostředí, ohrožení majetku a existenční nejistoty lidí v ohrožených obcích, z nichž někteří se před těžbou museli za život stěhovat i několikrát a kteří potřebují konečně klid a jistotu dožití ve své obci, ve své občanské komunitě, v důvěrně známém prostředí. **Lze očekávat, že odklad využití těchto zásob za liniemi územních ekologických limitů vytvoří časový prostor nejen pro zahojení jizev na krajině a osídlení, pro nalezení šetrnějších způsobů těžby a lepší využití uhlí, ale i pro zahojení jizev na duších dnešní generace tamních obyvatel.** Další generace, které budou žít v již „uklizené“ krajině a regenerovaných sídlech, mohou pak být vstřícnější pro hledání kompromisů mezi potřebou těžby a ochranou prostředí za těmito limity, pokud rozsah a způsob těžby uhlí, jeho doprava a následné využití budou podřízeny požadavkům ochrany životního prostředí, přírody, krajiny i lidského zdraví, jak tomu musí být v civilizované společnosti.

Všechny tyto argumenty mluví v současné době jednoznačně ve prospěch zachování územních ekologických limitů těžby v SHP přinejmenším v následujících dvou desetiletích a pro jejich zakotvení v územně plánovací dokumentaci Ústeckého kraje i obcí, na jejichž území se zbývající zásoby uhlí nacházejí. Pro budoucnost kraje a jeho obyvatel je žádoucí, aby stát konečně naopak výrazněji podporoval diverzifikaci ekonomického profilu kraje, aby se z jednostranného, pro ekonomickou a sociální stabilitu i pro životní prostředí nevhodného zaměření postupně dostal do pestřejší nabídky pracovních příležitostí v oborech, jež využívají jiné jeho přednosti než konečné a neobnovitelné zdroje surovin a energie, jako je uhlí.

MUDr. Radim Šrám, DrSc.
předseda KŽP AV ČR